

4

spartina

butlletí naturalista del delta del Llobregat.
El Prat de Llobregat 2001

DISTRIBUCIÓ DELS MAMÍFERS AL DELTA DEL LLOBREGAT

Tomàs Ballesteros i Artur Degollada

Associació ECOIMA. Pere Vergés, 1. 08020 Barcelona
e-mail:ecoima@suport.org

Spartina · butlletí naturalista del delta del Llobregat número 4 · El Prat de Llobregat 2001
Rebut: 29.09.00 · Acceptat: 27.06.01

Keywords:

Mammals, distribution, atlas, Llobregat Delta.

Abstract:**Distribution of Mammals in the Llobregat Delta.**

The past and present distribution of mammal species in the Llobregat Delta (Catalonia, NE Spain) was mapped on 1x1 Km UTM squares. Fourteen species of mammals were located, but two of them (*Vulpes vulpes* and *Sus scrofa*) are considered vagrants since no reproduction was confirmed in the Delta. Species distribution and habitat are commented upon.

Paraules clau:

Mamífers, distribució, atlas, delta del Llobregat.

Resum:

S'analitza la distribució actual i passada dels mamífers al delta del Llobregat (Catalunya) amb cartografia UTM 1x1 km. A la zona d'estudi s'han detectat un total de 14 espècies de mamífers, de les quals dues ja no es reproduïxen i la seva presència és esporàdica (*Vulpes vulpes* i *Sus scrofa*). Es comenta la distribució i l'hàbitat per espècies.

Palabras clave:

Mamíferos, distribución, Atlas, delta del Llobregat

Resumen:

Distribución de los mamíferos en el delta del Llobregat.

Se analiza la distribución actual y pasada de los mamíferos en el delta del Llobregat (Cataluña) con cartografía UTM 1x1 Km. En la zona de estudio se han detectado un total de 14 especies de mamíferos, de los cuales dos ya no se reproducen y su presencia es esporádica (*Vulpes vulpes* y *Sus scrofa*). Se comenta la distribución y el hábitat por especies.

Introducció

Les primeres dades sobre la distribució dels mamífers al delta del Llobregat són aportades per Cerradelo *et al.* (1986). Posteriorment, no s'ha tornat a fer cap més estudi ampli relacionat amb els mamífers. En altres obres generals tan sols es recullen algunes llistes o referències a alguna espècie (Codina, 1966; Planas, 1979; Gutiérrez *et. al.*, 1985; Ferrer *et. al.*, 1986).

El present estudi aporta informació sobre la distribució actual i passada i els hàbitats preferents dels mamífers al delta del Llobregat.

Metodologia

Per representar la distribució dels mamífers al Delta s'ha utilitzat la cartografia UTM 1x1 km. La zona d'estudi comprèn la part sud de la plataforma deltaica i no inclou les àrees adjacents de la Serralada Litoral (Garraf, St. Ramon). S'han prospectat un total de 51 quadrícules UTM (51 km²), i no s'han comptabilitzat les situades a l'interior de l'aeroport (DF22/72, DF23/72) a causa de la dificultat d'accés.

Per a la realització de l'atles de distribució de cada espècie, se n'ha representat la presència, en cada quadrícula, amb un punt negre, i l'absència o no detecció, deixant-la buida.

Els mapes s'han obtingut a partir de prospeccions a la zona, de dades subministrades per tercers (naturalistes i pagesos) i de l'escassa bibliografia existent. Així mateix, s'han recol·lectat i analitzat egagròpiles d'òliba (*Tyto alba*) i de mussol (*Athene noctua*) a la riera de Sant Climent i a la Vidala, als voltants de l'estany de la Murtra, a les pinedes de la Ricarda, a les basses de can Dimoni i als Reguerons. També s'han capturat micromamífers en alguns indrets, com les pinedes de la Ricarda i cal Francès.

Les proporcions entre espècies del mateix gènere s'han calculat a partir de dades obtingudes de diferents lots d'egagròpiles d'òliba ja que la dieta d'aquesta rapinyaire reflecteix la composició de la comunitat de micromamífers en aquella zona (Clark & Bunck, 1991).

Les estimacions d'abundàncies de les diferents espècies de mamífers s'ha fet de forma subjectiva, segons criteris propis i de tercers, a partir de les dades de l'anàlisi d'egagròpiles i per captura de micromamífers.

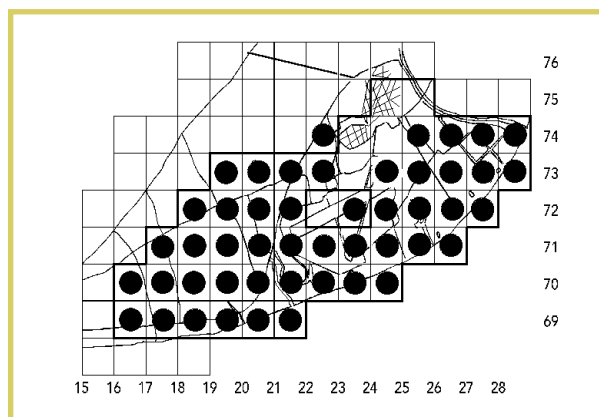
Resultats

S'han localitzat un total de 14 espècies de mamífers, dues de les quals ja no es reproduïxen i només són accidentals a la zona de delta del Llobregat (*Vulpes vulpes* i *Sus scrofa*). Veure taula 1.

Conill (*Oryctolagus cuniculus*)

Espècie típicament mediterrània que es troba repartida pràcticament per tot el Delta. Ha estat registrat al 88% de la zona d'estudi. Habita, preferentment, les zones obertes com erms i conreus, però no defuig les pinedes, les maresmes i fins i tot els sorrals litorals. La naturalesa sorrenca del sòl facilita l'excavació dels caus. No es tracta d'un mamífer gaire abundant, encara que alguns anys i en algunes zones òptimes, es produeixen grans explosions demogràfiques, que posteriorment pateixen una forta davallada a causa de malalties

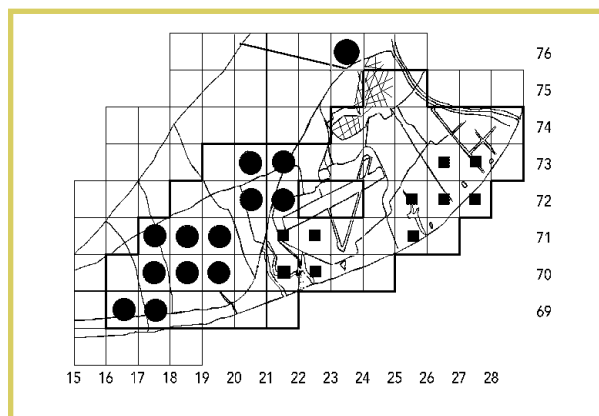
(mixomatosi, NHV), com va succeir a la maresma de les Filipines l'any 1999, on es calcula que van morir més de 300 conills (X. Santaefemí com. pers.).

Eriçó clar (*Atelerix algirus*)

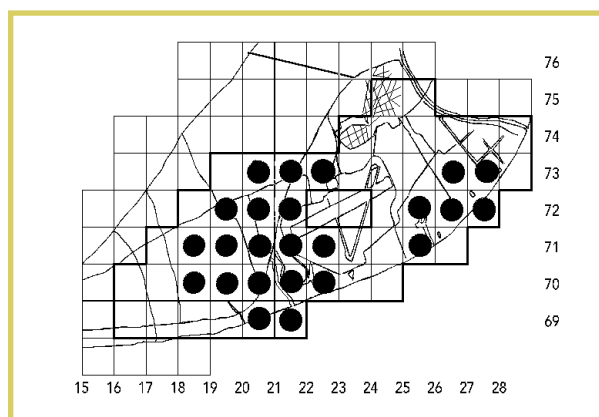
Es tracta d'una espècie amb requeriments ben xeròfils i poc humits. A la zona del Delta és escassa i habita, especialment, les pinedes litorals, els erms i els conreus. L'eriçó clar ocupava antigament una extensió deltaica més gran i actualment ha quedat relegat a les pinedes de Gavà-Viladecans i a alguns camps i bosquetons de l'interior. Ha estat localitzat només a 12 quadrícules, un 24% del total. Segons sembla, l'autovia de Castelldefels actua com a barrera i no ha permès la recolonització de la part litoral del Delta. Per altra banda,

l'atropellament d'exemplars en l'extensa xarxa de camins i carreteres, juntament amb l'atac de gossos, són algunes de les causes de la paulatina regressió d'aquesta espècie al Delta.

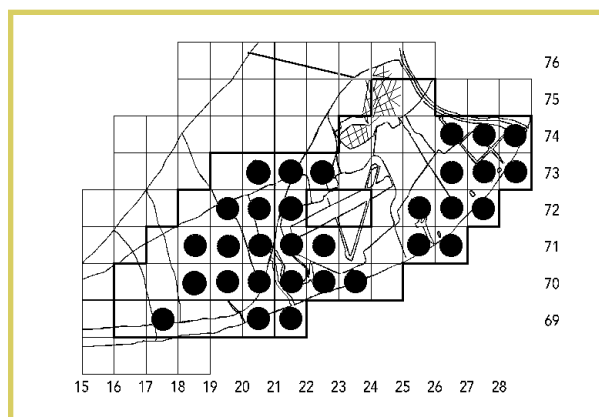
Musaranya nana (*Suncus etruscus*)

Petita musaranya característica de les zones obertes. Habita especialment els camps de conreu, els erms i les zones obertes amb abundant vegetació herbàcia. A la zona deltaica hom l'ha trobada arreu (conreus, pinedes, zones humanitzades, canyissars). La seva distribució al Delta ha de ser molt més àmplia i de ben segur que abraça més extensió, especialment pels camps de Viladecans i Gavà. Ha estat trobada en el 47% de les quadrícules prospectades.

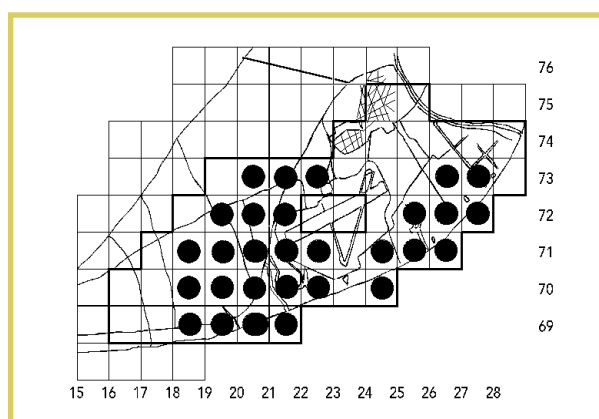
Musaranya vulgar (*Crocidura russula*)

La musaranya vulgar té uns requeriments ambientals mediterranis i habita freqüentment espais oberts. Hom l'ha trobada, preferentment, en conreus i erms amb abundant vegetació. També resulta abundant en les pinedes litorals, com ha revelat l'anàlisi d'egagròpiles (Ballesteros, 1994) i en zones antropitzades com granges o cases abandonades. Sens dubte, es tracta d'una espècie molt abundant i àmpliament distribuïda per tot el Delta. Ha estat registrada en un 61% de les quadrícules UTM prospectades.

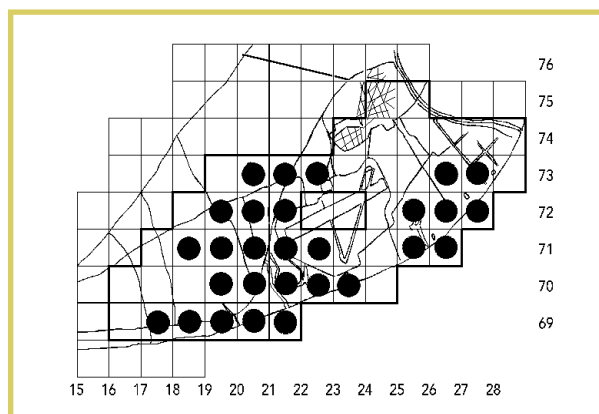
Ratolí de bosc (*Apodemus sylvaticus*)

El ratolí de bosc és una espècie ubiqua, que es pot trobar arreu. Considerada una espècie forestal, la seva abundància acostuma a associar-se estretament amb el desenvolupament de l'estrat arbustiu (Torre i Arrizabalaga, en premsa). Al Delta habita les pinedes litorals i les arbredes de ribera i pinedes de l'interior, encara que també sovinteja els conreus i camps abandonats. Defuig les zones humides, per aquesta raó no abunda al delta de l'Ebre i als aiguamolls de l'Empordà. A la zona d'estudi s'ha localitzat en el 57% de les quadrícules.

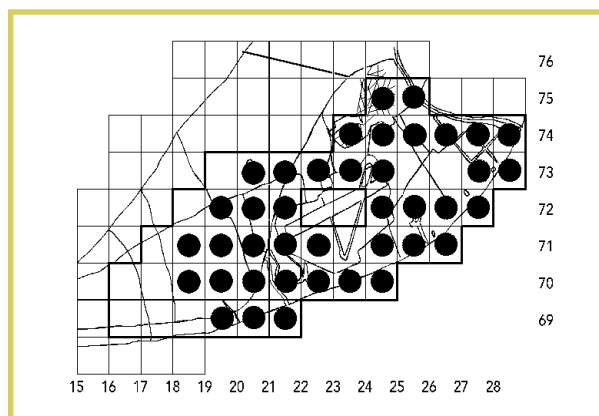
Rata negra (*Rattus rattus*)

La rata negra és un habitant de les capçades dels arbres, especialment dels pins. Viu tant en indrets humanitzats com en altres de caire natural. Hom l'ha localitzat en el 55% de l'àrea d'estudi. Al Delta es troba a tota mena d'ambients, generalment associats a habitacles humans. A les pinedes litorals és molt més abundant que l'altra espècie del gènere *Rattus*, en una proporció de dues rates negres per una de comuna (proporcions obtingudes a partir de l'anàlisi d'egagròpiles).

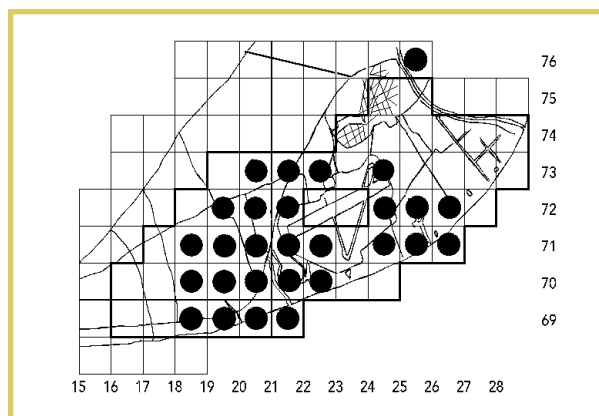
Rata comuna (*Rattus norvegicus*)

R. norvegicus és una espècie més antròpica que el seu parent. És molt dependent de l'home i dels cursos d'aigua. En condicions adequades pot ser molt abundant i arribar a ser una veritable plaga. Es troba distribuïda per la major part de la zona d'estudi, on és un animal molt abundant. S'ha trobat en el 78% de les quadrícules. En zones òptimes pot arribar a assolir proporcions de 40 rates comunes per una de negra (proporcions obtingudes a partir de l'anàlisi d'egagròpiles). En construccions humanes on conviu amb *R. rattus* ocupa les parts més baixes de la casa -cellers- mentre que la rata negra prefereix les parts més altes -golfes- (Gosàlbez, 1987).

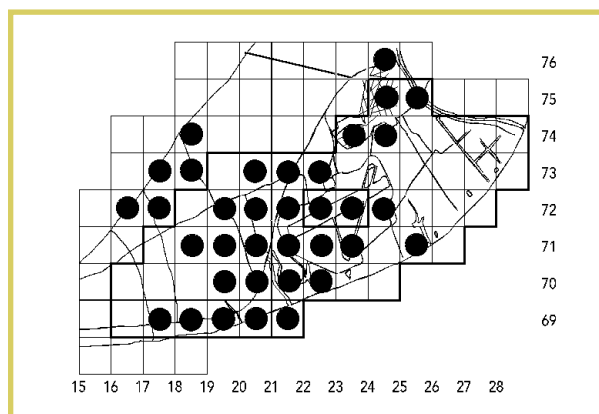
Ratolí mediterrani (*Mus spretus*)

Al contrari que el seu parent és un ratolí de vida salvatge. Habita, preferentment, camps de conreu, erms, zones obertes amb vegetació herbàcia i pinedes litorals. Hom l'ha detectat en el 53% de l'àrea prospectada. Té uns requeriments més mediterranis que *M. musculus*, a diferència d'aquesta espècie, no necessita llocs humits per viure, cosa que exclou en bona part la seva coincidència. Segons diferents anàlisis d'egagròpiles d'òliba (Ballesteros, 1994; dades pròpies; D. González dades inèdites) és l'espècie més consumida per aquest rapinyaire al Delta, en una proporció de cinc ratolins mediterranis per cada un de domèstic.

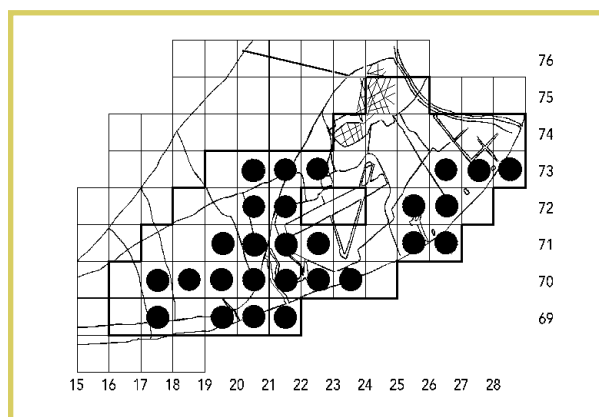
Ratolí domèstic (*Mus musculus*)

És un rosegador comensal de l'home. La seva presència està molt lligada als llocs humanitzats, encara que hi ha poblacions assilvestrades. A la zona deltaica ocupa diferents hàbitats, sempre associats als habitacles humans i a zones amb aigua, com canals i recs. És present en el 53% de les quadrícules estudiades.

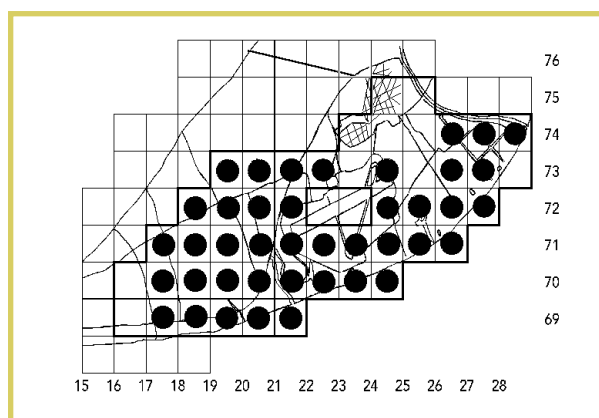
Rata d'aigua (*Arvicola sapidus*)

Espècie que viu lligada als cursos i masses d'aigua permanents. La seva presència es veu supeditada, a més de l'aigua, a l'existència de vores excavables amb abundant vegetació. Viu en tota mena de masses d'aigua com canals, recs, rieres i estanys, on hi hagi plantes aquàtiques per alimentar-se, especialment boga, canyís, canya, joncs i salicòrnia. S'ha localitzat en 27 quadrícules (53%). Al Delta es tracta d'un rosegador no gaire abundant, que segons sembla ha patit una forta regressió en els darrers anys (X. Santaefemia com pers). Una de les causes d'aquesta disminució és la neteja periòdica de la vegetació dels canals amb maquinària pesada, juntament amb la utilització de productes fitosanitaris.

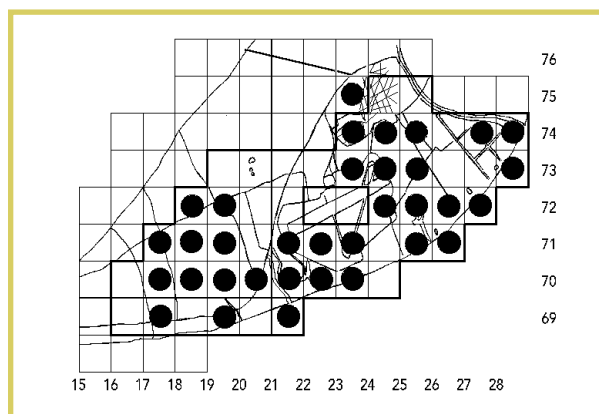
Talpó comú (*Microtus duodecimcostatus*)

El talpó comú o ratbufó, com és conegut al Delta, és un petit rosegador de costums subterrànies. Hom l'ha trobat en ambients oberts com camps de conreus i erms. Es tracta d'una espècie freqüent i àmpliament repartida per tota la zona deltaica (80% de l'àrea estudiada), encara que sembla haver desaparegut en alguns indrets on abans era abundant, com ara la maresma de les Filipines (D. González com. pers.).

Mostela (*Mustela nivalis*)

Aquest mustèlid és l'únic carnívor que encara manté poblacions estables al Delta. Les zones humides, generalment, li són molt favorables per viure (Ruiz-Olmo & Aguilar, 1995). A les terres del Delta hom l'ha trobat en tota mena d'ambients com conreus i camps abandonats, vores de canals i recs, pinedes i sorrals. Segons sembla, les poblacions han disminuït molt en els darrers anys (X. Santaefemí com. pers.). A la plana deltaica s'ha trobat en el 63% de l'àrea estudiada.

Guineu (*Vulpes vulpes*)

Malgrat que és un carnívor molt abundant a tot Catalunya, al delta del Llobregat ha desaparegut com a reproductor i només apareix de forma esporàdica provinent d'àrees veïnes. La progressiva construcció d'infraestructures lineals en el Delta (ferrocarril, autovia de Castelldefels i autopista C-32) ha fet cada vegada més improbable la seva arribada. Les últimes referències d'aquest cànid són, reveladorament, de tres exemplars atropellats: un al km 12 de l'autovia de Castelldefels (Viladecans), l'any 1999 (A. Alonso com. pers.), un altre a l'autopista C-32 a l'alçada de Castelldefels, l'any 1997 (I. Torre com. pers.), i un altre a l'alçada de cal Balenyà (Sant Boi), l'octubre de 2001 (X. Santaefemí com. pers.). A més, es va trobar una femella, probablement enverinada, a cal Tet, al Prat, el novembre de 2001 (X. Santaefemí, com. pers.). La darrera dada de la reproducció d'aquesta espècie al Delta data de l'any 1985 i es va produir a l'interior de l'Aeroport (X. Santaefemí com. pers.). Hi ha diverses cites antigues que confirmen la presència accidental de guineus, a les zones de la Ricarda, el Club de Golf del Prat, el Remolar i les Filipines, ca l'Arana, camps de Gavà etc.

Porc senglar (*Sus scrofa*)

Existeixen diverses cites antigues d'exemplars arribats i caçats excepcionalment a diferents zones del Delta, per exemple durant episodis de condicions meteorològiques molt adverses, com la gran nevada de 1962. Les darreres dades són bastant recents i els exemplars implicats podrien provenir de captivitat: es van controlar dos porcs senglars des de la tardor del 1997 fins a la tardor del 1998 a la zona de la Ricarda-ca l'Arana. Posteriorment, els mateixos exemplars es van localitzar a l'interior de l'Aeroport, almenys, fins a la primavera del 2000 (R. Gutiérrez, X. Santaefemí com. pers.). Segons sembla encara n'hi resta algun, detectat el gener del 2001 (X. Santaefemí, E. de Roa, P. Esteban com. pers.), que posteriorment (tardor 2001) es trasllada ocasionalment al litoral veí. També hi ha observacions de diversos exemplars l'any 1995, a la riera de Canyars.

Taula 1. Llista de mamífers localitzats al delta del Llobregat.
Table 1. List of the Mammals located in the Llobregat Delta

Ordre Lagomorfs	
Família Lepòrids	<i>Oryctolagus cuniculus</i>
Ordre Insectívors	
Família Erinaceids	<i>Atelerix algirus</i>
Família Sorícids	<i>Suncus etruscus</i> <i>Crocidura russula</i>
Ordre Rosegadors	
Família Múrids	<i>Apodemus sylvaticus</i> <i>Rattus rattus</i> <i>Rattus norvegicus</i> <i>Mus spretus</i> <i>Mus musculus</i>
Família Arvicòlids	<i>Arvicola sapidus</i> <i>Microtus duodecimcostatus</i>
Ordre Carnívors	
Família Mustèlids	<i>Mustela nivalis</i>
Família Cànids	<i>Vulpes vulpes</i>
Ordre Artiodàctils	
Família Suids	<i>Sus scrofa</i>

Taula 2. Estimacions d'abundància, +: escàs, ++: freqüent, +++: abundant i percentatge de recobriment del territori estudiat per a cada espècie.

Table 2. Abundance estimates, +: scarce, ++: frequent, +++: abundant and percentage of recovery of the studied territory for each species.

Mamífers	Abundància	% Recobriment
<i>Oryctolagus cuniculus</i>	++	88
<i>Atelerix algirus</i>	+	24
<i>Suncus etruscus</i>	++	47
<i>Crocidura russula</i>	+++	61
<i>Apodemus sylvaticus</i>	+	57
<i>Rattus norvegicus</i>	+++	78
<i>Rattus rattus</i>	+++	55
<i>Mus spretus</i>	+++	53
<i>Mus musculus</i>	++	53
<i>Arvicola sapidus</i>	+	53
<i>Microtus duodecimcostatus</i>	++	80
<i>Mustela nivalis</i>	+	63
<i>Vulpes vulpes</i>	Accidental	-
<i>Sus scrofa</i>	Accidental	-

Altres mamífers

En un temps pretèrit el delta del Llobregat era poblat per altres espècies de mamífers que avui ja han desaparegut.

La primera espècie en desaparèixer va ser el llop (*Canis lupus*). Malgrat que mai va tenir veritables poblacions establertes i només feia incursions esporàdiques, n'hi ha cites registrades des del segle XVIII fins al XIX. L'últim exemplar va ser mort l'any 1870 en una batuda general, organitzada entre tots els pobles del Delta (Planas, 1979).

Les darreres referències sobre l'existència de la llúdriga (*Lutra lutra*) a la zona són de l'any 1954. Es tracta d'un exemplar mort a la Ricarda, que es conserva naturalitzat al Museu del Prat. Hi ha també cites d'individus vistos a la mateixa època als estanys del Remolar i la Murtra. En aquest últim indret alguns pagesos recorden haver abatut algunes llúdrigues cap a les darreries dels anys 30.

La llebre europea (*Lepus europaeus*) va desaparèixer, possiblement, fa més de 30-40 anys, segons informacions dels pagesos. A finals dels anys 70 encara se'n caçaven alguns exemplars pels camps de Gavà (L.M. González com. pers.). Existeixen dades de la seva presència al segle XV (Codina, 1966).

L'esquirol (*Sciurus vulgaris*) ha desaparegut del Delta més recentment, possiblement en les dues últimes dècades. Hi ha dades actuals d'almenys un exemplar a la pineda de can Camins (X. Santaefemia com. pers.), de procedència desconeguda.

Respecte al toixó (*Meles meles*) hi ha poques dades a la zona d'estudi, només d'una toixonera a la pineda de Gavà (P. Quintana com. pers.) els anys 60, i d'un exemplar a la desembocadura del riu Llobregat els anys 90 (X. Santaefemia com. pers.).

Hi ha dades, no confirmades, de l'observació d'una fura o possible turó (*Mustela putorius*) a la carretera de la Volateria l'any 1990. Posteriorment s'han localitzat algunes petjades, possiblement atribuïbles a aquesta espècie (X. Santaefemia com. pers.). Amb seguretat, es va veure una fura a la zona dels Reguerons l'any 1998 (J. Melero com. pers.).

També hi ha referències excepcionals d'alguna fagina (*Martes foina*) al Delta. Almenys hi ha dues observacions: una, d'un exemplar vist a l'interior de l'Aeroport l'any 1998 (J. Melero com. pers.) i una altra, a la part alta de la riera de Canyars (A. Peris com. pers.). De fet les rieres i recs que baixen de les serralades pròximes, així com el mateix Llobregat, poden facilitar moviments cap a la plana d'algun exemplar d'aquesta i alguna altra espècie, ja que són els únics corredors oberts entre el Delta i l'interior.

Agraïments

Volem agrair, especialment, la col·laboració d'en Xavier Santaefemia per l'aportació de dades i informació addicional i a Daniel González per la cessió de les seves dades de l'anàlisi d'egagròpiles d'òliba. També agraïm al departament de Medi Ambient de l'Ajuntament del Prat, així com a Pau Esteban, Enric de Roa, A. Alonso, L. M. González, R. Gutiérrez, J. Melero, A. Peris, R. Ramos, I. Torre i P. Quintana, la informació aportada.

Bibliografia

- BALLESTEROS, T. 1994. *Dieta de la Lechuza Común (Tyto alba) en una localidad del delta del Llobregat*. Spartina 1: 45-48. El Prat de Llobregat.
- CERRADELO, S.; DEGOLLADA, A. i POU, M. 1986. *Introducción a un estudio ecológico sobre el delta del Llobregat*. Segon premi Concurs Europeu Philips. XVIII edició. Madrid.
- CODINA, J. 1966. *La gent del fang*. Ed. Montblanc. Barcelona.
- CLARK, D. R. i BUNCK, C. M. 1991. *Trends in North American small mammals found in common Barn-Owl (Tyto alba) dietary studies*. Can. J. Zool. 69: 3093-3102.
- FERRER, J.; GASCÓN, E.; RABELLA, R. i SAVÉ, R. 1986. *El Medi Natural al Prat*. Ajuntament del Prat del Llobregat. Sis volums.
- GOSÀLBEZ, J. 1987. *Insectívors i rosegadors de Catalunya*. Ed. Ketres. Barcelona.
- GUTIÉRREZ, R.; ESTEBAN, P. i RODRIGUEZ, F. 1985. *Fauna vertebrada del Delta del Llobregat*. Ciència 46 (5). Barcelona
- PLANAS, R. 1979. *La Casa Alta i la Volateria 1900*. El Prat de Llobregat.
- RUIZ-OLMO, J. i AGUILAR, A. 1995. *Els grans mamífers de Catalunya i Andorra*. Lynx Edicions. Barcelona.
- TORRE, I. i ARRIZABALAGA, A. *En premsa. Aspectes ecològics de les comunitats de petits mamífers del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac*. IV Trobada d'Estudiosos de Sant Llorenç del Munt i l'Obac. Diputació de Barcelona.
- TORRE, I.; TELLA, J.L., i BALLESTEROS, T. 1997. *Tendencias tróficas de la Lechuza Común (Tyto alba) en la Depresión Media del Ebro*. Historia Animalium 3: 34-44.

